

М. Грушевський

Україна і
Росія

70
Мих. Грушевський

УКРАЇНА і РОСІЯ

Переговори в справі нового ладу (липень—серпень 1917 р.)

(Продовження брошури: „Українська Центральна Рада й її універсали перший і другий“).

Ціна 24 коп.

Київ. 1917.

Друкарня Акц. Т-ва „Петро Барський в Києві“, Хрещатик 40.

— Брошури тогож автора:

Хто такі Українці і чого вони хочуть?
Звідки пішло Українство і до чого воно
йде?
Якої ми хочемо автономії й федерації.

Вільна Україна. Статі з березня й
квітня.

Про українську мову і школу.

Переяславська умова України з Мо-
ською 1654 р.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Українсько-російська згода.

Порозумінне Української Центральної Ради з Російським Центральним Урядом, довершене в переговорах президії У. Ц. Ради й Генерального Секретаріату з представниками тимчасового уряду, міністрами Керенським, Терещенком і Церетелі 29 і 30 червня, відкрило собою нову сторінку в життю України. Організоване українське громадянство, поставлене попередньою відмовою Тимчасового Рос. Уряду на національні українські домагання в відносини напружені ¹⁾, з сим порозумінням переходило на ґрунт тісного союзу і співробітництва. Міністри соціалісти, особливо найбільш впливовий тоді в справах внутрішньої політики Ір. Г. Церетелі, доволі скоро порозуміли помилку, зроблену Тимч. Урядом під впливом централістів з партії ка-де. А порозумівши постановили вигладити її щирим і повним порозумінням з У. Ц. Радою, себто задоволенням в повній мірі автономного домагання українського громадянства.

Якийсь час Тимч. Уряд пробував вийти з утвореного положення дорогою компромісу, обопільних зближень, і т. и. Такий характер мала його відозва до Українців, і потім постанова—вислати до Київа делегацію з інформаційно-посередницькими порученнями. Але в нинішній горячий момент пускати справу на довгу і сумнівну дорогу обопільних вивідів і обмацувань, очевидно, не було користо. Обставини кликали українське громадянство до негайного громадського будівництва, без огляду на те, як до сього ставитимуться російські централісти. У. Ц. Рада, зараз по проголошенню Універсалу приступивши до сформування свого виконавчого органу, Генерального Секретаріату, показала виразно, що не буде ждати результатів сих вивідів, а зараз поведе будову нового життя на Україні твердою рукою, перебиваючи всяки прояви дезорганізації й анархії. Тимч. Урядови треба було негайно твердо і ясно установити свої відносини до сеї творчої роботи, щоб вона не йшла поза ним або проти нього. Инакше він опинився б у становищі доволі не вигіднім. Се ставало все яснійше само по собі. Кінець кінцем грандіозна маніфестація, уряджена петербурськими військовими і робітничими організаціями 25 червня, помогла міністрам соціалістам переконати нерішучих товаришів про неминучу потребу повного і широго порозуміння з У. Ц. Радою. В тім же напрямі, очевидно, подав свій голос, з становища воєнного, верхов. главнокоманд. Брусілов, до котрого удались міністри по дорозі до Київа. Підчас командування на українським, пол.-західнім фронті він уяснив собі ті користи, які може дати обороні українізація тутешніх військових частей, і цілого українського фронту, і вів лінію порозуміння з українськими військовими організаціями, і їх осередком—У. Ц. Радою. Його погляд докінчив справу. З ставки верх. главнокомандуючого міністри прибули до Київа з рішучою постановою задоволити повною мірою домагання українського громадянства й установити тверде і щире порозуміння з його представництвом, У. Ц. Радою. Що до її сили і авторитету вони вже не мали більше ніяких сумнівів. Те що пропонувала вона Тимч. Урядови ще в квітні—прийняти простягнену до згоди і співробітництва руку У. Ц. Ради і оперти ся на Україні, на організованім Українським народі, як на твердій підставі нового, свободного ладу і революційних здобутків,—тепер перед лицем всеросійської розрухи було нарешті оцінене відповідно.

¹⁾ Про се в брошюрі: „Українська Ц. Рада й її універсали“.

Демократичні гасла й українські домагання.

Коли прийшло до обміну гадок з представниками Тимч. Уряду, принципіально про українські домагання, про їх оправданість і право на сповнення говорити не прийшло ся. Для сих представників, особливо для щирого і послідовного соціаліста Церетелі було ясно, що вони вповні укладають ся в тільки що прийняте й проголошене російською революційною демократією, зїздом солдацьких і робочих делегатів гасло повного і послідовного самоозначення народів. Проголошений для відносин народів Європи між собою принцип широкого права народів рішати про себе і про свою долю, не будучи змушеними корити ся нічій чужій волі, не міг не бути приложеним і до відносин народів в середині Російської республіки. Революційна демократія устами згаданого зїзду власне тиждень перед тим вівзвала правительство признати осібною декларацією право кожного народу Росії на повне самоозначення, включаючи й право на відділення—з тим щоб здійснення сього права було тільки відложено до Установчого Зібрання. І відповідно до того закликала Тимч. Уряд вийти в зносини з революційною демократією України в справі вироблення основ будучого автономного ладу на Україні.

Певну директиву російської демократії в українській справі Тимч. Уряд і його делегати таким чином уже мали. Правда, зїзд при тім налягав на Учред. Зібрання як рішаючу інстанцію. Але мислячи льогично, він, очевидно, не міг брати його собі інакше як той орган, що приймаючи до відома домагання певної народности, заявлені правосильним представництвом її, має тільки дати тим домаганням свою санкцію своїм прийнятем до відома. Ясне бо діло, що приймаючи принцип самоозначіння народу не можна ні змінити його волі волею більшости зібрання, ні відкидати. Те що лежить в межах самоозначіння мусить бути прийняте в цілости, без обмеження і насилування сього права.

До тогож самого виводу прийдемо, прикладаючи до внутрішніх національних і областних відносин иньше гасло міжнародньої політики, проголошене революційною демократією в супереч і одміну імперіалістичних забаганок буржуазії: „Мир без анексій і контрибуцій!“... Очевидно, в основі сього гасла лежить принцип, що народність чи область не може бути силувана ніякою перемогою чи перевагою до переходу в залежність від иньшого народу (анексія) ні до відступлення певних своїх матеріальних засобів на потребу чи поповнення утрат иньшого народу чи держави (контрибуція). Переніши се у внутрішні відносини держави—міжнародності і міжобластні, ми дістанемо правило: ніяка область і ніякий нарід не може бути ніякою перевагою, впливом чи силою змушуваний до того, щоб зіставатись у внутрішніх своїх відносинах залежним від вмішань держави, чи віддавати щось з своїх засобів на завдання йому чужі. Платити пропорціонально більше за иньші краї до державного скарбу—так як Україна платить на загально-імперські потреби непропорціонально високо до своєї людности, значить давати не одноразову, а постійну, хроничну контрибуцію против своєї волі й бажання. Се наслідок перемоги державного централізму над свободним самоозначінням країни. Так само утримування України в стані не автономної, а залежної від центральної власти країни, се насильна анексія краю, утримування його в стані анексії. Утримування противне його волі й суперечне його правам,—тій умові, тому „трактатови учиненому з Хмельницьким“ (кажучи словами історичного насильника України царя Петра), на котрім опиралась сама державна звязь України з Росією.

Істнування сього „трактату“ властиво виключає потребу всякого відкладання, хоч би лише для формального потвердження й проголошення ав-

2062

тономії України до Учредительного Зібрання. Раз єсть документ і подаєть ся його власником, для признання його не треба ніякої „згоди“ того, кого дотикають виписані в нім зобовязання. І се властиво з боку Українців являєть ся тільки добровільною уступкою настроям російської демократії, яка відкладає все важніше до того „слушного часу“, до всеросійського Страшного Суду, на котрім мають бути розсуджені всі справи і всі спірки, коли й Українці теж згожують ся відкладати привернення державних прав України до Учредительного Зібрання.

Я не вважаю се дуже мудрим, що російська демократія так багато відкладає для нього. Я сказав би, що нагромадження так багато всякої всячини для Учред. Зібрання, неустанне відкладання до нього річей, котрі властиво не вимагають ніякого розрішування, мало і має свою некористну і навіть небезпечну сторону з становища хоч би й загально-російського. Але думаю, що з погляду тактики Українці не робили помилки, поступаючи ся сим настроєм російської демократії і не настоюючи на негайнім проголошенню автономії України.

Порозумінне з не-українською революційною демократією.

На сім становищі, що автономія України може бути проголошена тільки Рос. Установчими Зборами, далі стояла рос. революційна демократія, Тимч. Уряд і його представники міністри. Вони заявили, що готові піти на зустріч найширшим домаганням Українцям що до фактичного переходу управи краю до автономного краєвого органу, вибраного У. Ц. Радою, але формальне проголошення автономії не признають можливим, вважаючи його прерогативою Рос. Устан. Зборів, і ставлять Українцям з свого боку умовою, щоб вони зрікли ся й осудили самочинне здійснюванне автономії поза легалізованими Тимч. Урядом органами краєвої влади.

Вони посилались на певний прецедент, готовий уже взірець того роду в управі кавказькій (чи закавказькій, вірнійше сказати). Уже в самих початках революційного правління, в місяці березні для управи сеї країни організовано місцевий найвищий орган, „Особый Закавказский Комитетъ Временнаго Правительства“, зложений з депутатів Держ. Думи: Росіянина і представників місцевих національностей. Сьому комітетови передано всю управу краю—права давнішого намістника кавказького; через нього Тимч. Уряд зносить ся з місцевими установами і з ним порозуміваєть ся про всякі заходи що дотикають краю. За сі три місяці проба ся вповні себе оправдала в очах Тимч. Уряду: невважаючи на всі складні національні, економічні й політичні умови краю результати такого автономного правління, мовляв були найкращі і Тимч. Уряд бажав приложити сей метод також і до України: передати виконавчому органу У. Ц. Ради права краєвої влади і представництво Тимч. Уряду на Україні.

Для сього треба було тільки, щоб У. Ц. Рада з представницького органу національного, українського тільки, перейшла в орган всекраєвий, повнений представниками не-української революційної демократії. З тих інформацій, які міністри делегати дістали по приїзді (28 червня) від не українських київських організацій¹⁾, їм стало відомо, що се питання вже порішене, і про нього не треба говорити. Дійсно, за кілька день перед тим на нарадах представників У. Ц. Ради з не-українськими організаціями ся справа вже була винесена і принципіально прийнята, і що до її полождження не зіставалось ніяких важних сумнівів.

¹⁾ Президіум У. Ц. Ради від таких неофіціальних інформацій ухилив ся.

Відносини Українців до не-української демократії Київа за революційний час обійшли повний круг і в сей час наближали ся до свого поладження.

Вони почали ся національним братанням в медовім місяці революції—вираз йому дали овації зроблені революційними організаціями українським представникам підчас першої української маніфестації 19 березня. Одначе скоро після того поголоски ширені чорносотенними кругами і контр-революційною пресою против Українства встигли попусувати сей приязний настрій. Пішли розмови про заміри Українців самовільно проголосити автономію України на Всеукраїнським конгресі скликанім на 6 квітня і устави федеративний устрій в Росії (!). Невважаючи на всю свою безпідставність сі балачки нервували слабо обзнайомлену з українським рухом київську демократію, і дійшло до того, що на зборах на сам великдень оден з визначніших представників соц. демократії погрозив Українцям на такий випадок революційними штиками. Ся погроза, ще побільшена в устній передачі, викликала велике роздраження в українських кругах. Щоб поладнати се непорозумінне, київський виконавчий комітет громад. організацій запросив президію У. Ц. Ради на конференцію в сії справі, і вияснення, дані нею заспокоїли не-українські демократичні круги. Але анти-українська агітація, брехлива і неперебірлива, вела ся в антиреволюційній пресі далі, і на жаль—захоплювала хвилями і пресу революційну, яка теж допускала різкі і не тактовні випадки на українську адресу.

Пригода з Українцями-воєнками, що за кілька день по Всеукраїнським Зїзді зібравши ся в Київі („на распределительномъ пунктѣ“) домагались, аби з них сформовано український полк і вислано на фронт не инакше як під українським прапором, — підлила олію в огонь сих відносин. В не-українських кругах пішла з сього приводу тривога. Перед очима революційних комітетів встала страшна перспектива „оголення фронту“: що Українці-салдати підуть з фронту, аби під приводом формовання в українські полки сидіти в тилу й ухиляти ся від фронтової служби! У. Ц. Раду підозрівали в тім, що вона хоче оперти ся на військовій силі, починає формовання української автономії від таких мало демократичних річей як власна армія, і т. ин. Всі конференції й спільні засідання з сього приводу не привели до нічого, і У. Ц. Р. нарешті відріклась їх з огляду на те недовіре, з яким не-українські круги ставили ся до неї.

І обвинувачували в нещирім, або хитким поводженню—що коли вона не сама веде український військовий рух, то дозволяє вести його непевним людям, і т. ин. Російська преса, з невеликими виїмками, повела знову завзяту агітацію против українства. Тим часом як чорносотенні листки все більше розпускали язика на безчесні вигадки про німецькі гроші в українським руху, про звязки Українців з Німеччиною, — органи поступові і навіть соціалістичні дописувались до того, що називали український рух „поганим ділом“, буржуазною вигадкою, обвинувачували Українців в національнім шовінізмі, в роздробленні й ослабленню революційного діла і т. ин. Найвищої точки дійшли сі випадки в середині червня, після проголошення першого Універсалу У. Ц. Ради і Ген. Секретаріату, в котрім неприхильники побачили намір захоплення влади на Україні і не пожалували обвинувачень за се Ц. Раді.

Все се робило настрої, і в київських організаціях йшло сильне загання. Факти місцевого життя виразно показували, що серед загального розкладу і всяких контр-революційних заходів тільки на У. Ц. Раді можна опертись як на твердім авторитетнім організаційнім центрі нового ладу. Але неприхильне становище Центр. Уряду (властиво його кадетської частини,—се виявилось потім, а тоді не було так ясно), і голоси преси, на-

віль демократичної, стримували не-українську демократію від рішучих кроків в с'ім напрямі. Характеристичним було, що напр. при кінці мая на протязі кількох днів, в залежності від змінних вістей про зміст відповіді Тимч. Уряду на українські домагання, їх оцінка в київських не-українських організаціях перемінювала ся зовсім протилежно. Одначе кінець кінцем грізні прояви продовольчого розладу і всякого иньшого розруху на місцях привели київські революційні круги до переконання про невідмінну потребу залагодити розбрат з Українцями. На конференції 26 червня справа об'єднання не-українських революційних органів з У. Ц. Радою була принципіально вирішена. Прийнято було, що представники не-українських організацій вийдуть в склад Ц. Ради, й зіставлялось тільки порозуміти ся що до деяких подробиць, напр. що до пропорцій, в якій буде переведене се поповнення, тої території, яку обійматиме діяльність сеї поповненої Ц. Ради, як краєвого органу, і т. и.

Мін. Церетелі, приїхавши до Києва, взяв ся підтримати сю ідею об'єднання і допомогти її здійсненню на конференції з не-українськими київськими організаціями. Але справа властиво була вирішена й так. Погляд міністрів-соціалістів, що поповнення Ради представниками не-українських меньшостей мусить бути підставою признання за її виконавчим органом характеру публично-правового, державного, міг тільки скріпити сей намір й прискорити його здійснення.

Угода з Рос. Центральним Урядом.

На основі попередніх переговорів міністри Терещенко і Церетелі (в не-присутности Керенського, що по короткій конференції попереднього дня вїхав з Києва) другого дня нарад, 30 червня, поставили конечні пункти згоди Центр. Уряду з Ц. Радою, що по їх гадці мала бути проголошена одночасно заявою Ц. Ради в формі нового універсалу і декларацією Ц. Уряду.

Виконавчий орган, який виділить з себе У. Ц. Рада, поповнена представниками національних меньшостей України, Ц. Уряд признає вищим органом краєвої управи України і через нього буде здійснити все що дотикатиме її життя й управи. Орган сей—за яким міністри згодились кінець кінцем зіставити його попередню назву—Генерального Секретаріату (довго вони не годились на се) буде відповідальним перед У. Ц. Радою, яка таким чином зістанеть ся в ролі верховного революційного органу України. Але вона не буде робити ніяких самовільних кроків для здійснення автономії України по за своїм виконавчим органом, Ген. Секретаріатом, затвердженим правительством.

З розпорядчих функцій Ген. Секретаріату виймають ся військові справи, з огляду на ультимативне жадання воєнного міністра, щоб однастайність не тільки власти командної (котрої й не мала заміру торкатись У. Ц. Рада), але й власти розпорядчої не була нічим нарушена. Міністри посилались у тім на свій кавказький комітет, що до військової справи не торкається. Годились полишити У. Ц. Раді певний вплив на переформованне військових частей через комплектування їх українськими контингентами,—через її військові організації. Але відмовляли Ген. Секретаріатови тої власти в військовий адміністрації, яку він матиме в иньших сферах управління. Міністрам вказувано на незручність і навіть небезпечність полишення поза властю нового краєвого органу такої величезної сфери як воєнна, що захоплює й проходить в найрізнішій області життя в воєнний часі. Пояснювано, до „моральний авторитет“ Ц. Ради, котрому вони полишали сю сферу, може не вистачити для її упорядкування. Але з огляду на не-присутність воєн. міністра його товариші не згожувались зробити які небудь зміни в с'ім

області і приймали на свою одвічальність всі можливі наслідки такого поставлення справи.

Під назвою „проекту про національно-політичне становище України“ міністри полишали У. Ц. Раді право виробити автономний статут України, з умовою, щоб він був поданий на останню санкцію Рос. Установчому зібранню. Поза тим її законодавчі функції зістались незацепленими і невиясненими сею умовою, котру міністри взагалі просили прийняти в сім на черку зараз негайно, щоб прямим проводом подати до відома ради міністрів, яка мала в той день саме засідати, і за кілька годин дістати їх згоду. По словам міністрів-делегатів, їм була дана повна власть на угоду з У. Ц. Радою, але вони бажали подати її все таки до відома ради міністрів. Тому просили негайно внести на затвердження У. Ц. Ради той текст Універсалу, що був з ними установлений і мав бути опублікований разом з декларацією У. Ц. Уряду, котрої текст був ними також поданий і обговорений на сій конференції.

Сповняючи се бажання міністрів, котрі вимовлялись важкими справами, які вимагають їх негайного приїзду до Петрограду, Ген. Секретаріат вислав зараз же на У. Ц. Раду тексти Універсалу і декларацію Центр. Уряду, і У. Ц. Рада більшістю голосів ухвалила згодитись на предложені їй тексти, щоб вони могли зараз же затвердитись Ц. Урядом. Одначе копи міністрів передав їх Ц. Урядови, справа не пішла так гладко. Рада міністрів довго не давала відповіди, і кінець кінцем відмовилась прийняти умову до особистих вияснень міністрів-делегатів. Се зробило дуже прикре вражіння на У. Ц. Раду, по тім як вона з такою ширістю й готовістю пішла на угоду. Потім виявилось, що згода з У. Ц. Радою, в прийнятій на конференції формі, викликала непримирену опозицію з боку ка-де, так що справа закінчилась міністерською кризою, уступленням чотирьох міністрів ка-де з кабінету ¹⁾. Се підняло наново довіре до широти міністрів-соціалістів в порозумінню з Українцями. 2 липня кабінет прийняв згоду з У. Ц. Радою, і другого дня, 3 липня, оповіщено разом декларацію правительства й Універсал У. Ц. Ради, в прийнятій на конференції стилізації. ²⁾

¹⁾ Пізнійше лідери ка-де заявляли, що се сталося не через українську справу спеціально, — вона тільки між иньшими фактами причинилась до сього, або зовсім не мала на се впливу. Але на однім з засідань петерб. ради раб. і солд. деп. доводилось як раз протилежне.

²⁾ Текст сього (другого з ряду) універсалу поданий в попередній брошюрі, „У. Ц. Рада й її універсали“. Текст декларації правительства подаю тут в оригіналі:

Вислушавъ сообщеніе министровъ Керенскаго, Терещенко и Церетелли по украинскому вопросу, Временное Правительство приняло слѣдующее рѣшеніе:

„Назначить въ качествѣ высшаго органа управленія краевыми дѣлами на Украинѣ особый органъ — Генеральный Секретаріатъ, составъ котораго будетъ опредѣленъ Правительствомъ по соглашенію съ Центральной Украинской Радой, пополненной на справедливыхъ началахъ представителями другихъ народностей, живущих на Украинѣ въ лицѣ ихъ демократическихъ организацій.

Черезъ означенный органъ будутъ осуществляться правительствомъ мѣропріятія, касающіяся жизни края и его управленія.

Считая, что вопросы о національно-политическомъ устройствѣ Украины и о способахъ рѣшенія въ ней земельного вопроса, въ рамкахъ общаго положенія о переходѣ земли въ руки трудящихся, должны быть разрѣшены Учредительнымъ Собраніемъ, Временное Правительство отнесется сочувственно къ разработкѣ Украинской Центральной Радой, пополненной указаннымъ образомъ, проекта о національно-политическомъ положеніи Украины въ томъ смыслѣ, въ какомъ сама Рада найдетъ это соотвѣтствующимъ интересамъ края, а также о формахъ разрѣшенія въ ней земельного вопроса для внесенія этихъ проектовъ въ Учредительное Собраніе.

Временное Правительство, считая необходимымъ во время войны сохранить боевое единство арміи, находитъ недопустимыми мѣры, могущія нарушить единство ея организацій и командованія, какъ, на примѣръ, измѣненіе въ настоящее время мобилизаціоннаго плана путемъ немедленнаго перехода къ системѣ территориальнаго

Поповнення У. Ц. Ради представниками меншостей.

Не дждавши ся повідомлення про те що стало ся з угодою, У. Ц. Рада закрила 1 липня свою сесію (п'яту), прийнявши постанови що до свого поповнення представниками національних меншостей України, порядку вироблення автономного статуту України і скликання „територіальних зборів“, або установчого зібрання України, для ствердження автономного статуту перед внесенням на Рос. Учредительне Зібранне. Тому що скоро зібрати Ц. Раду на нову сесію здавалось трудним, з огляду на жнива, для поладжування всяких справ до нової сесії вибрано комітет, з делегатів фракцій і рад селянських, військових і робітничих депутатів¹⁾, і йому передано справу поповнення Ц. Ради і організацію Ген. Секретаріату на нових підставах після того як Ц. Рада буде поповнена.

3 липня Ген. Секретаріат дістав повідомлення від мін. Церетелі, що згоду з Ц. Радою правительство прийняло, і Комітет Ц. Ради—або „Мала Рада“, як її прозвано, приступив до справи поповнення депутатами меншостей. Загальний принцип поповнення був уставлений повною Ц. Радою: в новій раді делегатам меншостей мало належати приблизно 25⁰%, пропорціонально скількості не-української людности, або дещо більше, відповідно до того, в яких би межах було взято українську територію. Коли взяти українську територію з дев'ятьох губерній (не рахуючи Холмщини, занятої тепер Німцями), виключити з їх складу не-українські повіти, а додати сусідні українські повіти з інших сумежних губерній, то по переписи 1897 р. виходить на сій території 76.15⁰% української людности, а не-української не повних 24⁰% (в дійсности мабуть іще менше, бо перепись скорше збільшувала, ніж зменьшувала не-українські категорії). Коли ж триматись тільки 9 губерній, не додаючи, але й не виключаючи з них нічого (наприклад північних неукраїнських повітів Чернігівської губ.), тоді процент неукраїнської людности підіймаєть ся вище, до 30⁰%. Тому, поки територія України не уставлена твердо і рішучо, про пропорцію неукраїнських представників можна говорити тільки приблизно і умовно—до певного часу.

Територія ж українська представникам правительства і не-українській демократії представлялась дуже неясно. Властиво ясними для них були 5 губер-

комплектованія войсковых частей, или облеченія командными правами какихъ нибудь общественныхъ организаций.

Вмѣстѣ съ тѣмъ Правительство считаетъ возможнымъ продолжать содѣйствовать болѣе тѣсному національному объединенію украинцевъ въ рядахъ самой арміи или комплектованію отдѣльных частей исключительно украинцами, по сколько такая мѣра по опредѣленію Военнаго Министра будетъ представляться возможной въ техническомъ отношеніи и не нарушитъ боеспособности арміи.

Въ настоящее время, для болѣе планомернаго и успѣшнаго достиженія этой цѣли, Временное Правительство находитъ возможнымъ привлечь къ осуществленію этой задачи самихъ воиновъ-украинцевъ, для чего по согласенію съ Центральной Радой, могутъ быть командированы особые делегаты-украинцы, которые будутъ состоять при кабинетѣ Военнаго Министра, въ Генеральномъ Штабѣ и при Верховномъ Главнокомандующемъ.

Что касается военныхъ украинскихъ комитетовъ на мѣстахъ, то такыя осуществляютъ свои функціи на общихъ основаніяхъ, при чемъ дѣятельность ихъ должна быть согласована съ дѣятельностью другихъ военно-общественныхъ организаций.

¹⁾ Всього в Комітеті мало бути 40 членів з українського складу Ц. Ради: 9 членів президії (голова, 4 товариші і 4 секретарі), по 3 чоловіки з президії рад військових, селянських і робітничих депутатів, і 22 члени від фракцій: по 8 від фракцій с.-д. і с.-р., 3 від соціал.-федералістів (давніших радикал-демократів), по 1 від груп: трудової, позапартійних соціалістів і націонал-революціонерів.

ній—Київська, Волинська, Подільська, Чернігівська й Полтавська (київський учейний округ), все инше дуже сумнівне. Міністри і представники не-української демократії радили і просили не розширяти території по-за безперечну національну область, з другого боку—надати території України певні заокруглені форми, географичну і економічну однастайність—для того напр. включити в українську територію Бесарабію, то що, аби не вилучати їх в особні автономні області. Що до першого—не поширювання української території на області непевні, представники Ц. Ради могли вповні заспокоїти всі сумніви—що се зовсім не лежить в інтересах Українців. Що до другого—заокруглення української території не-українськими областями, вони мусіли пояснити, що всякий додаток не-української території вони вважають некористним для українського життя, а в усякім разі ставлять се в залежність від ясної волі само заінтересованої людности.

Представники не українських організацій почали від того, що всяку реальну пропорцію признали для свого представництва неможливою. З огляду на даний момент, на революційне значіння своїх організацій вони претендували для себе з початку не менше як на 50% і дуже нерадо спускали з своєї цифри. Але представники Ц. Ради рішучо заявили, що вище 30% представництву меншостей У. Ц. Рада дати ніяк не може, не розриваючи з принципом пропорційности, і кінець кінцем ся пропорція, 30%, була прийнята, щоб не затягати справи.

Що до самого способу поповнення Ц. Р. не-українські київські організації стали на тім, що вони перед усім поповнять „Малу Раду“, від київських революційних організацій і партійних областних комітетів демократичних партій, і дадуть своїх представників до Генерального Секретаріату, аби як скорше він міг перейняти на себе від Центр. Уряду вищу краєву владу, а поповнення повної Ц. Ради буде переведене пізнійше. Комітет Ц. Ради пристав на се, і тих 18 місць, які припадали національним меншостям, для роздачі між їх організації передав на сей раз київському виконавчому комітетови ради громадських організацій. Сі 18 місць (на загальне число 58 членів нового, поповненого комітету Ц. Ради) київський комітет розділив таким чином: 1 місце самому комітетови, 2 місця раді салдацьких депутатів київської військової округи, 3 місця київській раді робітничих депутатів, 2 місця с.-д. меньшевикам¹⁾, 2 місця с.-р., 3 місця жидівським соціалістичним організаціям, 2 місця польським організаціям (одно польській партії соціалістичній і одно польському демократичному централови), по одному місцю сіоністам, жидівському демократичному об'єднанню і комітетови ка-де.

Сей поділ був прийнятий комітетом Ц. Ради, що полишив на сей раз без розгляду протести деяких національних організацій против такого розділу: признав на сей раз компетенцію київ. комітету, зіставивши на пізнійше переведення докладнійшого представництва. 11 липня відбуло ся перше засідання „Малої Ради“ в тім новім складі, з участю представників не-українських організацій. В промовах їх було зазначене значіння сей хвили, як важного моменту не тільки в житю самої Ради, що переходила з тим фактично на становище органа краєвого, але і в розвитку національних відносин—взагалі в історії змагань до справедливого їх полагодження,

Генеральний Секретаріат.

„Мала Рада“ спіщила поповнити ся представниками не-українських організацій, щоб у сім оновленім складі переорганізувати Генеральний Се-

¹⁾ Одно місце було лишене с.-д. большевикам, але вони його не взяли і воно було передане раді робітн. депутатів.

кретаріат, аби він перебрав, згідно з умовою з Ц. Урядом, права вищого органу влади на Україні. Кілька днів все таки пройшло після сього поповнення, поки можна було се сповнити. Вияснили ся питання, чи участь не-українських організацій в Ген. Секретаріаті буде мати характер представництва в ній певних національностей—їх твердого права мати своїх представників в Ген. Секретаріаті, і в такім разі чи має се бути переведене на основі якогось проценту—скажім тих же 30%, як у складі Малої Ради, з твердим правом на певні портфелі Ген. Секретаріату—що такий от портфель, скажім, належатиме польській народності, яка все ставитиме свого чоловіка до Ген. Секретаріату при всіх перемінах у ній, а знов другий належатиме до народності великоруської, і так далі. Чи Ген. Секретаріат організуєть ся по принципу діловому, значить портфель його розділятимуть ся між Українцями і не-Українцями відповідно тому, де і скільки і до яких портфельів можна знайти відповідних людей в даній хвилі.

Кінець кінцем се питання було порішене самими не-українськими представниками в сій останній напрямі. Ген. Секретаріат мав сформуватись по принципу діловому, незалежно від всяких процентів і національних рахунків. Для охорони ж прав не-українських народностей рішено уставити при Ген. секретарі по справам між-національним уряди товаришів секретаря—одного з Великоросів, другого з Жидів¹⁾, третього з Поляків. Вияснивши се питання, і по дорозі також і загальне число та спеціалізацію членів Ген. Секретаріату, уставлено такий склад секретаріату:

голова Генерального Секретаріату—В. Винниченко (укр. с.-д.), внутрішні справи—він же, фінанси—Х. Барановський (укр. с.-р.), справи військові—С. Петлюра (укр. с.-д.), справа земельна—Б. Мартос (укр. с.-д.), справа продовольча—М. Стасюк (укр. безпарт. соціал.), справи юстиції—В. Садовський (укр. с.-д.), справи освіти—Ів. Стещенко (укр. с.-д.), дороги залізні, ґрунтові і водні—В. Голубович (укр. с.-р.), почта і телеграф—Ол. Зарубін (рос. с.-р.), справи національні—Ол. Шульгин (укр. соціаліст-федераліст), генеральний контролёр—М. Рафес (с.-д., Бунд), генеральний писар—П. Христюк (укр. с.-р.).

Вияснивши склад Ген. Секретаріату, Мала Рада зараз же приступила до вироблення постанов що до прав і обовязків його як вищого органу управління України, відносин до Центральної Ради і Тимчасового Центр. Уряду. В основу дебат положено проєкт виготовлений Ген. Секретаріатом, переглянений і перероблений комісією Малої Ради. Установлення підстав його діяльності мало велику вагу для всього дальшого напрям українського життя, а крім того і як перший акт законодатної роботи Ц. Ради в новім складі набирав він великого значиння. Ц. Рада присвятила йому два дні 15 і 16 липня, дуже уважно і пильно стараючись знайти той спільний ґрунт, який би обєднав демократію України в спільних змаганнях забезпечення інтересів краю й його людности, їх свободного і успішного розвитку без порушення відносин до демократії російської. Коли в результаті цілоденного засідання 16 липня голова Ц. Ради оголосив результат останнього голосування сього „Статуту вищого управління України“—що він в результаті всіх дебат, змін і поправок прийнятий одностайно всіми членами Малої Ради без ріжниць партій і національностей, се викликало загальну радість, ентузіазм серед присутніх²⁾. Одні за одними виступали промовці з українських і неукраїнських фракцій і ґруп, витаючи сю хвилю як великий

¹⁾ Я уживаю се слово в розумінню етнографічним без усякого образливого значиння.

²⁾ Текст статуту тоді ж з'явив ся в газетах, подаю його тут:

На підставі згоди з Временним Правительством від 3-го липня 1917 року, орган революційної демократії всіх народів України—Українська Центральна Рада, що має підготувати Україну до остаточного здійснення автономного ладу і довести

і радісний момент. В однодушнім ухваленню представниками всіх народностей „першої конституції України“, як називали її деякі промовці,

її до українських установчих всенародніх зборів і російського учредительного зібрання,—утворює Генеральний Секретаріат, який являє ся вищим органом управління на Україні.

Діяльність Генерального Секретаріату зазначаєть ся тимчасово такими головними пунктами:

§ 1. Вищим краєвим органом управління на Україні є генеральний Секретаріат Української Центральної Ради, який формуєть ся Центральною Радою, відповідає перед нею і затверджуєть ся Временним Правительством.

§ 2. Формування Генерального Секретаріату Центральною Радою здійснює через свій Комітет.

§ 3. Центральною Радою затверджує Генеральний Секретаріат в цілому, висловлюючи йому довіру.

§ 4. В склад Генерального Секретаріату входить 14 генеральних секретарів, а саме секретарі в справах внутрішніх, фінансових, військових, продовольчих, земельних, торгів і промисловости, пошти та телеграфу, праці, доріг, генеральний контролер та генеральний писарь.

Примітка: При секретарі в справах національних назначають ся три товариші секретаря—від Великоросів, Євреїв і Поляків. Товариші секретаря по ділам своєї нації мають право докладу і рішального голосу по сих справах в Генеральному Секретаріаті. Товариші Секретаря в справах національних затверджують ся Комітетом Ради.

§ 5. Своєю властью Генеральний Секретаріат здійснює через всі урядові органи на Україні.

§ 6. Всі урядові органи на Україні підлягають властью Генерального Секретаріату.

Примітка: Генеральний Секретаріат установляє, які органи, в яких межах і в яких випадках мають зноситись безпосередно з Временним Правительством.

§ 7. Всі урядові посади на Україні, коли вони не виборні, заміщають ся Генеральним Секретаріатом, або підвладними йому органами.

§ 8. При Временному Правительстві має бути статс-секретарь по справах України, якого признаєє Временне Правительство по згоді з Центральною Радою.

§ 9. Статс-секретарь має пильнувати інтересів України у всій роботі Временного Правительства і вразі потреби пересилити законопроекти через Генеральний Секретаріат на розгляд Центральної Ради.

§ 10. Генеральний Секретаріат передає на санкцію Временного Правительства ті законопроекти, які розглянула й ухвалила Центральна Рада.

§ 11. Генеральний Секретаріат передає на затвердження Временного Правительства тимчасові фінансові обрахунки видатків на потреби України, які розглянула й ухвалила Центральна Рада.

§ 12. Тими коштами, які надходять на рахунок Центральної Ради, розпоряджує Генеральний Секретаріат, по бюджету ухваленному Центральною Радою.

§ 13. Генеральний Секретаріат ті справи, які він вважає найбільш важливими, передає на розгляд Центральної Ради.

§ 14. Діяльність Генерального Секретаріату відповідального перед Центральною Радою контролюєть ся нею шляхом запитань по всіх справах.

Примітка: Порядок запитань має бути зазначений окремим наказом.

§ 15. В перервах поміж сесіями Центральної Ради Генеральний Секретаріат відповідає перед Комітетом Центральної Ради, який виконує всі її функції, окрім зазначеної в § 3-му.

§ 16. Коли Генеральний Секретаріат не згоджуєть ся з постановою Комітету в якій небудь справі, остання переносить ся на розгляд Центральної Ради, яка скликаєть ся негайно.

§ 17. Коли Центральна Рада висловлює недовіру Генеральному Секретаріату, він подає в відставку.

§ 18. Всі акти Центральної Ради і Комітету контрастгують ся Генеральним Секретаріатом.

§ 19. Всі закони Временного Правительства мають силу на Україні з дня проголошення їх в Краєвому Урядовому Вістнику на українській мові.

Примітка: В екстремних випадках Генеральний Секретаріат проголошує їх иньшим способом.

§ 20. Всі закони, адміністративні приписи і постанови, проголошені українською мовою, публікують ся також і на мовах російській, єврейській і польській.

§ 21. В справах внутрішнього розпорядку роботи Генеральний Секретаріат сам виробляє свій наказ.

вони бачили вішування не тільки нової доби в життю України—згідного пожиття її народів, але висловляли надію, що тут, на Україні будуть вироблені підстави національної згоди, котрими зможуть покористувати ся й інші краї й народи світу. Се була справді світла й величня хвиля!

Переговори з Рос. Центр. Урядом в справі Ген. Секретаріату.

Коли голова Ген. Секретаріату 14 липня сповістив Рос. Центральний Уряд про сформовання Ген. Секретаріату поповненою Ц. Радою, Р. Ц. Уряд висловив бажання, щоб Ген. Секретарі приїхали до Петербургу особисто—як не можна всім, то принаймні їх частина, чоловіка з п'ять, Українці й не Українці, щоб умовитись про дальший порядок управи України. Се бажання Ц. Уряду Ген. Секретаріат признав потрібним сповнити, з огляду на глибокі зміни, які переходили тоді в Тимчасовім Ц. Уряді, наслідком тої кризи, яку він тоді перебував. Виїхати всім ген. секретарям, розуміється, було немислиме, але виїхати кільком, на короткий, як думалось, час, здавалось можливим і навіть корисним для лекшого і скоршого порозуміння що до дальшого співробітництва правительства краевого з правительством центральним в тих трудних і грізних обставинах, що наставали для України після тодішніх подій на галицьким фронті. Дня 15 липня, не чекаючи останнього ухвалення статуту Ген. Секретаріату, голова Ген. Секретаріату Винниченко з двома товаришами Барановським і Рафесом виїхали до Петербургу, з тим щоб повернути ся назад до 25 липня—перед зїздом губернських комісарів, скликаних Ген. Секретаріатом для порозуміння в справі переведення нової управи на Україні. І тільки по приїзді до Петербургу делегатам Ген. Секретаріату відкрилась уся гроза положення і всі труднощі, які виникли з того, що так протягнулось усе: угода з Ц. Урядом, поповнення Ц. Ради і нове формування Ген. Секретаріату.

Коли міністри ка-де виступили з кабінету 2 липня, після того як він прийняв угоду з У. Ц. Радою, ся міністерська криза була використана радикально-соціалістичними елементами на те, щоб підняти питання про повний перехід влади до рук соціалістів. До демонстрацій, котрими вони хотіли зробити натиск на правительство в сім напрямі, прилучились розрухи, підняті елементами контр-революційними, і Петербург в днях 4—6 липня став ареною уличної усягощності. Її задавлено, але вона перекинулась на фронт—6 липня в Галиччині під час німецького натиску деякі части облишили фронт, і се мало наслідком прорив його, масову утечу і замішанину, страшний розстрій армії, полишення всієї окупованої Галиччини і паніку серед людности. Помірковані соціалісти не відважились узяти на себе правління в цілості в сих обставинах, вони настоювали на утворенню міністерства мішаного, коаліційного. Прийшло ся вести переговори з буржуазними партіями, щоб вони взяли участь. На першій черзі стояли ка-де. Вони почули себе тепер панами ситуації і почали диктувати свої умови—включно до повного відречення правительства від революційного курсу, виявленого його декларацією 8 липня. Се привело до того, що міністри-соціалісти уступились з кабінету. Криза кінець кінцем змусила буржуазію де що скинути з своїх претензій. Новий кабінет, який вдалось по довгих трудах сформувати 24 липня, мав компромісний характер і невиразну фізіономію, і хоч в його складі зявилося чимало членів ранішого кабінету, напрям його був очевидний і різко відмінний. Внутрішня політика верталась на старі, репресивні шляхи, велику силу здобула воєнна власть і відчувались у всім провідні впливи кадетсько-промислового блоку. Як передавали свої вражіння ті кому прийшлося побувати в сім часі в Петербурзі—слово „демократія“ там звучало вже іронічно, а слово „революція“ вважалося просто ніяковим. Опад революційної хвилі і нахил на право „в сферах“ був очевидний.

В таких обставинах ген. секретарям прийшлося повести в Петербурзі переговори про затвердження Ген. Секретаріату і докладніше визначення сфери його діяльності і відносин до Центр. Уряду. З перших же хвиля вияснилось, що стара мова стала вже незрозуміла. Люде були ті самі, але відношення було інакше, бо інакші були реальні відносини сил. Навіть Церетелі—котрого секретарі ще застали в кабінеті, глянув иньшими очима на статут Ген. Секретаріату і побачив в нім значне розширення признаного умовою 30 червня; він радив зіставити його у внутрішніх відносинах Ц. Ради і Ген. Секретаріату, але для відносин що до Ц. Уряду виробити нову інструкцію. В юридичній же консультації, куди післав ген. секретарів кабінет, головний докладчик, бар. Нольде серіозно вмовляв ген. секретарям, що статут ставить Україну до Росії в відносини конфедерації!

Церетелі, головного автора угоди, скоро не стало в кабінеті, і ген. секретарі в усіх переговорах і пробах порозуміння почули, що перед ними став мур гладкий, німий, неприступний на ніякі аргументи, на ніякі доводи. Нове правительство, як характеризували вони, не почувало своєї звязи з попереднім, умова з Українцями для нього була неприємною спадщиною, обов'язаннями, по котрим треба було платити, але платити не охота, і платити ся через те скупю, з усяким можливим і неможливим обтяганням. Провідники кабінету відтягались від переговорів, радили відложити справу, поручали замість себе умовлятися з своїми юридичними дорадниками. Проектували обмежити число секретарів і виїняти з їх завідування різні справи. Особливо ж використовували невиясненість умовою 30 червня тої території, на яку має розтягатись діяльність Секретаріату. То радили зіставити її на далі територію неозначеною, то проектували полишити самим губерніям і повітам до волі піддаватись під владу Ц. Ради й її Секретаріату чи ні, і тим подібні недорічності. Нарешті висловляли підозріння що до того, чи Ц. Рада буде поповнена представниками не-українськими, чи буде представництвом загально-краєвим, заявляли, що представництво в Ц. Раді самих тільки революційно-демократичних елементів не авторитетне для них, і т. ин.

Інструкція Генеральному Секретаріатові.

Так минуло три тижні. З огляду на дуже не певне становище, яке творило ся таким проволіканням, Комітет Ц. Ради рішив яко мога скорше скликати повну раду і закликав ген. секретарів невідмінно прийти на сю сесію. Секретарі поставили міністрам жадання, щоб справа так або інакше була вирішена перед сесією. Тоді Ц. Уряд на переддень сесії Ц. Ради, дня 4 серпня опублікував свою „Тимчасову Інструкцію Генеральному Секретаріатові“, спішно прийняту міністрами, без порозуміння з ген. секретарями.

Основою її ліг проект, вироблений юридичними дорадниками кабінету, предложений ген. секретарям і ними відкинений, як невідповідний. В Комітеті Ц. Ради і потім на повній сесії він був підданий секретарями, так само як і представниками фракцій. критиці убійчій, не тільки з формального боку, як акт виданий Урядом самовільно, без порозуміння з українською стороною, і при тім не згідний з умовою, прийнятою 30 червня (2 липня), але і що до самого змісту свого. „З української території, етнографічно, географічно й економічно суцільної, інструкція виривала певну частину, розриваючи живі, органічні звязки її з рештою області. Так само довільно виривала вона з органічної роботи нової краєвої влади цілий ряд важніших справ, як продовольча, судова, дорожня і т. ин. Вона полишала на будуче устанвлення круга діяльності Секретаріату (§ 5), себто затягала далі той непевний переходовий момент, в яким застрягла справа.

Нарешті останнім пунктом вона давала змогу обминати Ген. Секретаріат навіть в тих справах, які годилась йому признати ¹⁾.

І все таки, неважаючи на се, коли прийшлося обговорювати сей акт в Ц. Раді, ген. секретарі рішучо радили не відкидати інструкції. Вони були того переконання, що в даній хвилі, від даного правительства більшого добити ся не можна. І та обкроена, „куца“ власть дасть ся ним з нехочу, так що Ц. Рада не могла б зробити більшої втіхи всім ворогам української автономії, як би її відкинула. З другого боку, навіть вона все таки дає певну підставу, на якій можна оперти будову нового ладу України, і не

¹⁾ Ось її текст:

Временнымъ правительствомъ утверждена слѣдующая временная инструкция генеральному секретариату временнаго правительства на Украинѣ:

1) Впредь до разрѣшенія вопроса о мѣстномъ управленіи учредительнымъ собраниемъ, по дѣламъ мѣстнаго управленія Украиной высшимъ органомъ временнаго правительства является генеральный секретариатъ, назначенный временнымъ правительствомъ по представленіямъ центральной рады.

2) Полномочія генеральнаго секретариата распространяются на губерніи кievскую, волинскую, подольскую, полтавскую и черниговскую, за исключеніемъ мглинскаго, суражскаго, стародубскаго и новозыбковскаго уѣздовъ. Они могутъ быть распространяемы и на другія губерніи или части ихъ, въ случаѣ, если образованныя въ сихъ губерніяхъ, на основаніи постановленія временнаго правительства, земскія учрежденія выскажутся за желательность такого распространенія.

3) Генеральный секретариатъ образуется изъ генеральныхъ секретарей по вѣдомствамъ: а) внутреннихъ дѣлъ, б) финансовъ, в) земледѣлія, г) просвѣщенія, д) торговли и промышленности, е) труда, а также секретаря по національнымъ дѣламъ и генеральнаго писаря. Кромѣ сего, при генеральномъ секретариатѣ состоитъ для контроля по его дѣламъ генеральный контролеръ, участвующій въ засѣданіяхъ генеральнаго секретариата, съ правомъ рѣшающаго голоса. Изъ числа секретарей не менѣе четырехъ должны быть замѣщаемы изъ лицъ, не принадлежащихъ къ украинской національности. При секретариатѣ по національнымъ дѣламъ устанавливаются три должности товарищей секретаря, съ тѣмъ, чтобы всѣ четыре наиболѣе многочисленныя національности Украины имѣли каждая своего представителя, въ лицѣ секретаря или одного изъ его товарищей.

4) Генеральный секретариатъ разсматриваетъ, разрабатываетъ и представляетъ на утвержденіе временнаго правительства предположенія, касающіяся жизни края и его управленія. Предложенія эти могутъ быть предварительно ихъ представленія временному правительству внесены на обсужденіе центральной рады.

5) Полномочія временнаго правительства по дѣламъ мѣстнаго управленія, входящихъ въ компетенцію перечисленныхъ въ статьѣ 3-й вѣдомствъ, осуществляются при посредствѣ генеральныхъ секретарей. Ближайшее опредѣленіе сихъ дѣлъ послѣдуетъ въ особомъ приложеніи.

6) По всѣмъ дѣламъ, означеннымъ въ предшествующей статьѣ, мѣстныя власти края обращаются къ генеральному секретариату, который, по сношеніи съ временнымъ правительствомъ, передаетъ распоряженія и указанія послѣдняго мѣстнымъ властямъ.

7) Генеральный секретариатъ представляетъ кандидатовъ на правительственныя должности, предметы вѣдѣнія которыхъ входятъ въ кругъ означенныхъ въ статьѣ 5-й дѣлъ, которыя замѣщаются по назначенію временнаго правительства.

8) Сношенія высшихъ государственныхъ установленій и отдѣльныхъ гражданскихъ вѣдомствъ съ секретариатомъ и отдѣльными секретарями по принадлежности, а равно послѣднихъ съ высшими государственными установленіями и вѣдомствами, производятся черезъ особаго, назначеннаго временнымъ правительствомъ, комиссара Украины въ Петроградѣ. Въ томъ же порядкѣ направляются законодательныя предположенія и проекты, относящіеся лишь къ мѣстнымъ дѣламъ Украины, равно какъ и мѣры общегосударственнаго значенія, возникшія въ отдѣльныхъ вѣдомствахъ или обсуждаемыя между вѣдомственными и вѣдомственными комиссіями и требующія, въ виду особаго отношенія къ Украинѣ, участія представителя управленія комиссара въ означенныхъ комиссіяхъ.

9) Въ срочныхъ и нетерпящихъ отлагательства случаяхъ высшія государственныя установленія и вѣдомства сообщаютъ свои распоряженія мѣстнымъ властямъ непосредственно, извѣщая одновременно о сихъ распоряженіяхъ секретариатъ.

Петроградъ, 4 августа 1917 г. Министръ-предсѣдатель *Керенскій*. Министръ юстиціи *Зарудный*.

спробувавши сього будовання не можна її відкидати. Вона все ж являєть ся реальним здобутком українського руху—здобутком навіть дуже великим в порівнянню з тими домаганнями, які були Ц. Радою подані Урядови в маю—великою побідою реальної української сили над супротивним центральстичним напрямом міністрів ка-де. Відкинути її можна буде тільки тоді, коли Ц. Уряд не дасть на практиці використовувати й розширяти тих прав, які він подавав у своїй Інструкції,—але не робити сього зараз.

Такі були головніші мотиви, виставлені ген. секретарями, що вели переговори з правительством, і підтримані багатьма фракційними ораторами. Після чотироденної дебати по сьому питанню, в „Малій Раді“ і в повнім засіданню, більшість Ц. Ради рішила прийняти погляд Ген. Секретаріату. На такій позиції стали укр. соціал-демократи і представники не-українських партій і організацій. По довгих ваганнях більшість укр. соц.-революціонерів постановила також підтримати резолюцію українських с.-д.,—з огляду на сувору критику урядового акту, яку вона виносила, і включені в ній домагання як скоршого скликання українських установчих зборів для виявлення домагань людности України. На засіданню повної Ц. Ради 9 серпня резолюцію с.-д. прийнято 247 голосами против 36, при 70 членах що втримали ся від голосовання (се були російські с.-д. меньшевики, меньшість українських с.-р., н.-р. й ин.).

Резолюція ся признавала, що Рос. Ц. Уряд своєю інструкцією зломав згоду з У. Ц. Радою. Констатувала, що ся інструкція перейнята імперіалстичними думками російської буржуазії що до України, продиктована недовірем до змагань демократії України і не відповідає зовсім потребам і бажанням не тільки українського народу, але й не-українських народностей України. Вказувала на те, що її постанови перешкоджують утворенню єдиної революційної влади на всій території заселеній українським народом, при тім зменьшують й ослаблюють власть Генерального Секретаріату, виключаючи з неї різні справи. Тим не менше вона не вважала за добре робити з сього акту притоку до розриву з Урядом. Признавала потрібним вказати йому, що в інтересах добрих відносин між Україною й Росією між ним і Ген. Секретаріатом повинні бути уставлені норми відповідні згоді 2 липня (30 червня). Але тим часом ухваляла подати йому на затвердження 9 ген. секретарів з повного числа 14, і сьому Секретаріатови поручити порушити пред правительством найбільш негайні справи: війни і миру, репресій і карі смерті, що відновив сей Уряд. А у внутрішніх відносинах взятись негайно до підготовчої роботи до скликання установчих зборів України і всеросійського учредительного зібрання, а зараз до всіх народностей України звернутись з відозвою, вказавши на всі хиби інструкції, й закликати трудящі маси України до організованої боротьби за свої інтереси і до об'єднання коло Ц. Ради.

Кріза і затвердження Ген. Секретаріату.

Спільна гадка таким чином більшістю Ц. Ради була знайдена, тактична лінія вказана. Але ще далеко тяжше, ніж знайти її, було перевести в діло. Співробітництво з Ц. Урядом, який виявляв такий виразний нахил направо, для Ц. Ради, більш як на $\frac{9}{10}$ зложений з елементів виразно соціалістичних, розуміеть ся було ділом дуже трудним. На сесії Ц. Ради виразно виявилось глибоке незадоволення в масах не тільки з приводу дефектів інструкції, але і з інших річей, як політика твердих цін тільки на збіже, розпорядження воєнних властей що до пільних робіт, котрими покасовано постанови місцевих земельних комітетів, реквизиції в прифронтовім поясі при уступленню військ з галицького фронту, відновлення ста-

рих репресивних заходів правительства і т. д. З сим усім Ц. Рада мусіла серйозно поразуватись зараз же при сформованню Секретаріату.

Коли по оголошенню згаданої резолюції Ц. Ради з приводу інструкції Г. Секретаріатови Ген. Секретаріат повідомив Ц. Раду, що він уступає ся з свого уряду, Ц. Рада спішно закінчила свою сесію того ж самого дня, щоб дати змогу Комітетови (Малій Раді) зайнятись сею справою. Другого дня, 10 серпня Мала Рада приступила до сеї справи. Більшість її, себто головно українські с.-д. і не-українські представники висловились за те, щоб заяви Г. Секретаріату про свій вихід до відома не приймати і подати Ц. Урядови на затвердження, згідно з інструкцією, 9 секретарів з теперішнього складу. Але фракція україн. с.-р., вважаючи, що тактика Ц. Ради супроти Ц. Уряду, з огляду на загальний нахил на право, мусить бути більш рішучою і твердою, голосувала против того, щоб лишати нинішній секретаріат, і відкликала з нього своїх членів. Голова секретаріату Винниченко взяв ся відновити секретаріат за порозумінням з фракціями с.-д., с.-фед. і не-українським представництвом. Але в сім часі, виявилось, що й його власна кандидатура являється для правительствених кругів непевною, як соціаліста насамперед, а до того ще й наслідком затриманої військовою цензурою його розмови з французьким кореспондентом, переданої дуже невірною, так що вона в непевнім світлі представляла його політичну орієнтацію, і се інтерв'ю було роздуто в офіціальних кругах до значіння якогось важного факту. Тому 13 серпня тов. Винниченко зложив свій уряд і відмовивсь від формовання секретаріату. Мала Рада поручила формовання його фракціям, які на нічнім засіданню під 14 серпня назначили новий секретаріат, чисто ділового характеру, поставивши на чолі їх областного комісара Галичини і Буковини Д. Дорошенка. Сей секретаріат був прийнятий Малою Радою — с.-р. заявили, що вони не будуть робити йому труднощостей, хоч він своїм складом і не відповідає його поглядам. Але що секретарі були визначені фракціями без порозуміння з ними, в надії на фракційну дисципліну, а вона себе не оправдала, і різні кандидати почали відмовлятись від визначених їм портфелів, то по кількох днях Дорошенко від формовання секретаріату теж відмовивсь, і воно вернулось знов до Винниченка. Аж 21 серпня від предложив свій склад секретаріату Малій Раді, в числі 7 секретарів поки що: секретар внутр. справ і голова Винниченко, освіти Стешенко, міжанаціон. справ Шульгин, земельних справ М. Савченко-Більський (укр. с.-р.), фінансів М. Туган-Барановський (рос. с.-д.), ген. контрол'ор Зарубін, ген. писар Ол. Лотоцький (с.-ф.). Мала Рада прийняла сей склад — знов таки з виїмком фракції с.-р., яка від голосовання стрималась, і секретаріат подано Ц. Урядови.

В правительствених кругах заміна Дорошенка Винниченком з початку викликала невдоволення. Секретаріат Дорошенка тут стріли з великою приємністю, і тому поворот Винниченка був немалою несподіванкою. Склад Секретаріату властиво не міняв ся значно з сею переміною, але невдоволення, мовляв, викликала особа його голови. Та ген.-секретарям не-Українцям, які виїхали на той час до Петербургу, удалось розвіяти упередження, і, правительство 1 вересня нарешті рішилось затвердити Ген. Секретаріат. Обставини після прориву ризького фронту і проб перевороту, піднятих генералітетом, справді були занадто грізні, щоб далі тягнути з українською справою, і ся стадія її розвою таким чином закінчилась.

Львівська державна
наукова бібліотека

1509

PA 1509

М. Грушевський

Україна і
Росія